

NUOGŲ ŽMONIŲ SKULPTŪROS, STORI GLADIATORIAI IR KOVOS DRAMBLIAI

Dažnai
užduodami
klausimai apie
senovės graikus
ir romėnus

GARRETT RYAN

GARRETT RYAN

NUOGŲ ŽMONIŲ
SKULPTŪROS,
STORI GLADIATORIAI
IR KOVOS
DRAMBLIAI

Dažnai užduodami klausimai
apie senovės graikus ir romėnus

Iš anglų kalbos vertė
Darius Krasauskas

VILNIUS, 2024

Versta iš:
English Language edition of
Naked Statues, Fat Gladiators, and War Elephants
by Garrett Ryan

Originally published by *Prometheus Books*, an imprint of
The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.

Translated into and published in the Lithuanian language by arrangement
with the *Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.* All rights reserved.

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or
by any means electronic or mechanical including photocopying, reprinting,
or on any information storage or retrieval system, without permission
in writing from the *Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.*

Bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

© Garrett Ryan, 2021
© Vertimas į lietuvių kalbą, Darius Krasauskas, 2024
© Viršelis, Devin Watson, 2024
© Leidykla VAGA, 2024

ISBN 978-5-415-02808-5

TURINYS

PRADŽIOS ŽODIS

I DALIS. KASDIENYBĖ

1 SKYRIUS

KODĖL GRAIKAI IR ROMĖNAI NEDĖVĖJO KELNIŲ?

13

2 SKYRIUS

KAIP JIE SKUTOSI?

19

3 SKYRIUS

KOKIUS NAMINIUS GYVŪNUS JIE LAIKĖ?

25

4 SKYRIUS

AR JIE KONTROLIAVO VAIKŲ SKAIČIŲ?

39

5 SKYRIUS

AR DAŽNAI JIEMS PASISEKDAVO NENUMIRTI
ANT OPERACINIO STALO?

35

6 SKYRIUS

KĄ JIE LAIKĖ DIDŽIAUSIAIS DELIKATESAIS?

49

7 SKYRIUS

KIEK VYNO JIE IŠGERDAVO?

47

8 SKYRIUS

KAIP JIE SKAIČIAVO LAIKĄ?

57

II DALIS. VISUOMENĖ

◆ SKYRIUS

KOKIO AMŽIAUS JIE SULAUKDAVO?

◆7

1◆ SKYRIUS

KOKIO ŪGIO JIE BUVO?

74

11 SKYRIUS

KIEK JIE UŽDIRBDAVO?

78

12 SKYRIUS

AR SAUGŪS BUVO JŲ MIESTAI?

87

13 SKYRIUS

AR DAŽNAI VERGUS PALEISDAVO Į LAISVĘ?

◆◆

14 SKYRIUS

AR SKYRYBOS BUVO ĮPRASTOS?

1◆3

15 SKYRIUS

AR VYRŲ SANTYKIAI SU BERNIUKAIS
LAIKYTI KONTROVERSISKAIS?

1◆8

16 SKYRIUS

KODĖL DAUGYBĖ JŲ SKULPTŪRŲ
VAIZDUOJA NUOGUS ŽMONES?

114

III DALIS. ĮSITIKINIMAI

17 SKYRIUS

AR JIE TIKĖJO SAVO PAČIŲ MITAIS?

123

18 SKYRIUS

AR JIE TIKĖJO VAIDUOKLIAIS, PABAISOMIS IR ATEIVIAIS?

13◆

19 SKYRIUS

AR JIE PRAKTIKAVO MAGIJĄ?

141

20 SKYRIUS

AR JIE AUKODAVO ŽMONES?

149

21 SKYRIUS

AR DELFŲ ORAKULAS BŪDAVO APSIRŪKĖS?

155

22 SKYRIUS

KADA IŠNYKO PAGONYBĖ?

161

IV DALIS. SPORTAS IR LAISVALAIKIS

23 SKYRIUS

AR ANTIKOJE BŪTA PROFESIONALIŲ SPORTININKŲ?

171

24 SKYRIUS

AR JIE MANKŠTINDAVOSI, BĖGIODAVO
IR KILNODAVO SVARMENIS?

183

25 SKYRIUS

AR JIE KELIAUDAVO SAVO MALONUMUI?

189

26 SKYRIUS

KAIP JIEMS PAVYKO PER MAŽIAU NEI DEŠIMTMEČI
PASTATYTI KOLIZIEJŲ?

197

27 SKYRIUS

KAIP KOLIZIEJUI GAUDYDAVO ŽVĖRIS?

204

28 SKYRIUS

AR GLADIATORIAI BUVO STORI? KIEK JŲ ŽŪDAVO KOVOSE?

211

V DALIS. KARAI IR POLITIKA

29 SKYRIUS

KAIP MŪŠIUOSE NAUDOTI KOVOS DRAMBLIAI?

223

30 SKYRIUS

KAIP JIE UŽIMDAVO ĮTVIRTINTUS MIESTUS?

231

»1 SKYRIUS

AR ANUOMET BŪTA SLAPTŪJŲ TARNYBŲ,
ŠNIPŲ IR SAMDOMŲ ŽUDIKŲ?

»41

»2 SKYRIUS

KODĖL ROMĖNAI NENUKARIAVO
GERMANIJOS ARBA AIRIJOS?

»48

VI DALIS. PAVELDAS

»3 SKYRIUS

KAS NUTIKO ROMOS MIESTUI PO IMPERIJOS GRIŪTIES?

»56

»4 SKYRIUS

KUR YRA ALEKSANDRO DIDŽIOJO PALAIKAI?
AR RASTAS BENT VIENAS NEAPIPLĖŠTAS ROMOS VALDOVO KAPAS?

»68

»5 SKYRIUS

KODĖL IŠ LOTYNŲ KALBOS IŠSIVYSTĖ KELIOS KITOS KALBOS,
O IŠ GRAIKŲ – NE?

»77

»6 SKYRIUS

AR KAS IŠ MŪSŲ TURI GIMINYSTĖS RYŠIŲ SU GRAIKAIS
ARBA ROMĖNAIS?

»83

PRIDAS

LABAI TRUMPA ANTIKOS PASAULIO ISTORIJA

»86

NORINTIEMS SUŽINOTI DAUGIAU

»14

PADĖKOS

»21

KOMENTARAI

»22

ILIUSTRACIJOS

»46

PRADŽIOS ŽODIS

Dėstytojaudamas Mičigano universitete, prieš kelerius metus vieną paskaitą nusprendžiau vesti Detroito meno institute. Kai apėjome senovės Graikijai ir Romai skirtas sales, prie manęs prisigretino studentas. Pasilenkė ir lyg koks suokalbininkas sušnabždėjo:

– Daktare Ryanai... Noriu paklausti... O kodėl tokia daugybė graikų skulptūrų vaizduoja nuogus žmones?

Šioje knygoje rasite atsakymą į šį ir kelias dešimtis kitų klausimų. Jei jums bent sykį gyvenime buvo parūpę, kada romėnai ėmė dėvėti kelnes, ar graikai tikėjo savo pačių mitais, kokie darbai Antikoje buvo dosniausiai apmokami arba kas Koliziejui tiekdamo liūtus, jūs nesuklydote atsivertę šią knygą. Čia esama daug ko: paslapčių ir magijos, gladiatorių ir žudikų, puikaus vyno ir kovos dramblių.

Pateikiami atsakymai – ne kas kita kaip glaustos iki šiol sukaupytų mokslinių žinių santraukos, paskanintos iš senųjų šaltinių pasiskolintais anekdotais* ir papildytos autorių teisių nesaugomomis iliustracijomis. Nė nemėginsiu apsimesti, jog tekstai pateikia išsamius atsakymus, nes informacijos tėra tiek, kiek

* Daugumą smagiausių anekdotų rasite išnašose puslapių apačioje. Be to, jose pateikiu įdomių smulkmenų, kurių nepajėgiau įterpti į pagrindinį tekstą. Šaltiniai nurodyti knygos pabaigoje.

10 † įmanu sutalpinti keliuose maksimaliai centruotuose puslapiuose, tačiau nuoširdžiai tikiuosi, kad jie sužadins jūsų smalsumą.

Visi atsakymai į klausimus – tai viso labo bazinė informacija apie senovės Graikijos ir Romos gyventojus. O kadangi visuomet pravartu remtis kontekstu, knygos pabaigoje, priede, pateikiu labai trumpą Antikos pasaulio istoriją. Jei pradžiai norite bendresnio vaizdo, rekomenduoju pirmiausia perskaityti priedą. Jei ne, imkitės klausimų ir atsakymų.

KASDIENYBĖ

KODĖL GRAIKAI IR ROMĖNAI NEDĖVĖJO KELNIŲ?

Einate žmonių pilna senųjų Atėnų gatve. Vasaros rytas, karšta, bet pakenčiamai, tvarkyti reikalus galima. Baltutėlės sienos saulėkaitoje net švyti. Maudotės dulkėse ir graikų kalboje. Seilės varva užuodus iš gretimos parduotuvėlės sklindantį meduolių aromatą, jis mėgina nurungti su niekuo nesupainiojamą dvoką – miestas neturi nuotekų sistemų.

Gatvėje vien pėstieji ir beveik visi vyrai. Dauguma apsirėdę taip, kad nuogo kūno beveik nematyti. Dalis dėvi skraistes, apjuostas apie liemenį. Kiti – laisvas, kelius siekiančias tunikas. Moterų vos viena kita, jos irgi vilki tunikas, tik ilgesnes, ties pečiais susegtas ilgomis smeigėmis*. Nepasiturintys atėniečiai – ir vyrai, ir moterys – dėvi rūbus iš nebalintos ir nespalvintos vilnos. Turtingesnieji spalvingesni: puošiasi įvairiausių atspalvių geltonais, žaliais ir rudais drabužiais.¹

Dabar persikelkite į ankstyvųjų imperijos laikų Romą. Nors tuoj pusiaudienis (romiečiai sakydavo – šešta valanda), gatvėje tamsoka, nes saulę slepia abipus gatvės stūksantys aukšti gyvenamieji namai. Akmeninis grindinys slidus, visur šleikščiai smardi pliuorzė. Ana ten taverna, pro jos duris virsta dūmai,

* Prireikus jie akimirksniu virsdavo ginklais. Sykį būrys atėniečių segtukais negyvai užbadė vyrą.

Iš kairės į dešinę. Skraistę (*himation*) dėvintis graikas, tuniką (*chiton*) dėvinti graikė, togą dėvintis romėnas, mantiją (*palla*) dėvinti romėnų matrona.

o kartu su jais – viduje skrudinamų avinžirnių kvapas. Jūsų ausis pasiekia daugybės skirtingų kalbų nuotrupos, kažkur skuba į savo rūpesčius panirę miestelėnai, jų rūbai visai kitokie negu tie, kuriuos matėte Atėnuose.

Togas vilki vos vienas kitas vyras. Jei togą išvyniosime, turėsime plačią maždaug šešių metrų ilgio vilnonio audinio juostą. Įsisupti į togą taip sudėtinga, kad aristokratams dažnai tenka laikyti specialų vergą, kurio pareiga – gražiai ją suklostuoti ir padėti apsirengti. Kadangi eiti vilkint togą yra ir menas, ir kančia (kairioji ranka visą laiką privalo būti sulenkta tam tikru kampu, antraip visos kuo rūpestingiausiai sudėliotos klostelės kaipmat išskys), dauguma gatvėje sutinkamų vyrų vilki ne togas (jos liko namuose), o trumpas tunikas. Kai kurios moterys pasipuošusios mantijomis – tradiciniu Romos matronų drabužiu. Likusios dėvi žemę siekiančias visų įmanomų spalvų tunikas.

Ir graikai, ir romėnai nešiojo aplink kūną apjuosiamus drabužius iš lino, vilnos ir medvilnės.* Tokie puikiai tiko Viduržemio jūros klimatui, o pasikeitus orams arba asmens statusui visuomenėje, juos buvo galima nesunkiai adaptuoti. Tačiau stojus

vėsesniems orams arba prapliupus lietui tradiciniai drabužiai gelbėdavo menkai. Visi jie buvo be kišenių.**

Gali pasirodyti, kad Antikos pasauliui verkiant reikėjo kelnų, tačiau jas tiek graikai, tiek romėnai laikė barbarų drabužiu. Išimčių būta, bet nedaug, viena jų – ekscentriškasis imperatorius Elagabalas, nepaprastai mėgęs šilkinės kelnės.*** Atėniečiai kelnų vengė iš dalies dėl to, kad jos jiems priminė į Graikiją įsiveržusius persus – jų kariuomenė buvo itin gausi, o kariai dėvėjo į maišus panašias kelnės. Romėnams kelnės asocijavosi su žmonėmis iš šiaurės, ypač germanais: jie visi mėgėjai tatuiruotis kūną ir plempti alų.²

Ilgainiui romėnams vis tik teko nusileisti. Negrįžtami procesai prasidėjo kariuomenėje. Į legionus suskirstyti kariai dėvėjo kelius tesiekiančias tunikas, tinkamas Viduržemio jūros karščiams, bet prastai saugančias nuo šiaurietiškų žiemų. Nusišiūrėję nuo barbarų raitelių, vėsnio klimato zonose įkurdinti Romos kariai ėmė vis dažniau vilktis iš vilnos arba odos pasiūtas trumpas – iki kelių – kelnės. Netrukus žengtas dar vienas natūralus žingsnis: kelnės pailgėjo. Karių pavyzdžiu pasekė jų

* Antikos pasaulyje dažniausiai naudoti vilnoniai ir lininiai audiniai. Vilna šiltesnė ir patvaresnė, ją lengviau nudažyti, todėl viršutiniai drabužiai dažniausiai būdavo vilnoniai. Linas geriau kvėpuoja, lengviau skalbiamas, jį ne taip mėgsta utėlės, todėl naudotas apatiniams ir kasdieniams drabužiams. Medvilnė (ji auginta Egipte) Romoje paplito tik imperijos laikais.

** Žmonės improvizuodavo: graikės neretai užsikišdavo dalį tunikos už juostos ir pasidarydavo dideles kišenes, o romiečiai vyrai viską slėpdavo togų klostėse. Monetas laikytos ties juosta parištose piniginėse. O kartais, kadangi pasaulis dar ničnieko nežinojo apie mikrobų, monetas paprasčiausiai susigrūdavo į burną.

*** Romos imperatoriai nuolat nusidėdavo vaikydamiės madų. Kai kuriems pakakdavo pasidabinti purpuro spalvos drabužiais, nes purpuro dažai Antikoje buvo patys bangiausiai ir todėl patys prestižiškiausiai. (Prašmatniausiu laikytas sodrus, ribuliuojantis purpuro atspalvis, primenantis sukrešėjusį kraują; būta laikotarpių, kai jis tapdavo išskirtine imperatoriškosios šeimos privilegija. Kartą Neronas organizavo slaptą operaciją, nes norėjo sučiupti kontrabandinių dažų siūliusius pirklius.) Kitiems atrodė pernelyg subtilu vilktis daugiau nei dauguma vilų kainuojančius drabužius. Kaligula mėgo persirengti Dzeuso kostiumu, būtinai su aukso barzda ir spindinčiu žaibu rankoje. Komodas kartą Koliziejuje pasirodė apsirėdęs liūtų kailiais.

vadai. Vienas III amžiuje valdęs imperatorius garbiuosius Romos piliečius šokiravo, nes kariuomenės priešakyje pasirodė pasipuošęs ne tik ilgomis kelnėmis, bet dar ir besiplaikstančiu šviesių plaukų peruku.³

Kariuomenėje dėvimos kelnės išpopuliarėjo IV amžiuje: kariškiai dalyvavo politiniame gyvenime, tad netrukus ir civiliai ėmė vis dažniau vietoje tunikų rinktis kelnes. Besibaigiant šimtmečiui jos taip išplito, kad imperatoriaus įsaku Romos mieste buvo visai uždraustos. Pastebėjus šitaip skandalingai apsitačiusį pilietį, jį derėjo areštuoti, konfiskuoti visą jo turtą (kelnes tikriausiai irgi) ir ištremti iki gyvos galvos. Tačiau kova jau buvo pralaimėta. Praeis keli dešimtmečiai ir kelnėti senatoriai nesivaržys rodytis net pačiam imperatoriui.⁴

Dirstelėję į kelnių įsigalėjimo istoriją, dabar privalome atsakyti į kur kas esmingesnę klausimą – ar graikai ir romėnai dėvėjo apatinius drabužius?

Neabejotina, kad dauguma moterų turėjo liemenėlių prototipus – tokius šiandien vadiname krūtinės juostomis.* Nors egzistavo ne vienas variantas su petnešėlėmis, dažniausiai būdavo naudojamos paprastos, aplink krūtinę apvyniojamos medžiagos juostos. Patraukliomis laikytos mažos krūtytės, tad juostomis moterys neretai siekdavo paplokštinti krūtinę.** Jei tikėsimės senovės poetais, tos juostos virsdavo savotiškais kišenėmis, kur slėpti įvairiausi dalykėliai – nuo meilės laiškų iki buteliukų su nuodais. Net tikėta, kad juostos turi gydomųjų savybių: jei panaudota juosta aprišime galvą, turėtų apslopti jos skausmas.⁵

Po graikų vyrų tunikomis, kiek žinoma, tebuvo galima rasti įdegį ir asmeninį pasididžiavimą. Romėniškajame pasaulyje

vyrų po togomis ties juosta kartais pasirišdavo specialią medžiagos atraižą, tačiau taip elgdavosi retas, tokius šiandien vadinant tradicinių pažiūrų žmonėmis. O pirtyse vyrus neretai būdavo galima išvysti dėvint tam tikrą „Speedo“ kelnaičių variantą. Tačiau daugumai apatiniai drabužiai nerūpėjo, buvo įprasta nešioti gerai kvėpuojančias linines arba šilkinės patunikes. Jos būdavo patogios, tačiau toli gražu ne visuomet paslėpdavo tai, ką reikia. Vėlyvojoje antikoje gyvenęs rašytojas pasakoja apie kažkokį vyrą, atvykusį pas šv. Martyną Turietį. Jiedu susėdo prie laužo, vienas priešais kitą, vyras patogiai atsilošė kėdėje, praskėtė kojas ir netyčia visu grožiu atvėrė šventajam savo genitalijas.⁶

Tai nutiko IV amžiuje. Tuo metu romėnų drabužiai ėmė vis labiau priminti tuos, kuriuos žmonės dėvės Viduramžiais. Įsivaizduokite save Konstantinopolyje vėlyvosios antikos laikais. Kad jums būtų smagiau, sakykime, jog dabar gaivi rudens popietė, nuo jūros dvelkia sūrokas brizas ir jaukioje šviesoje skamba bažnyčių varpai. Gatvėje jus aplenkia pasipūtęs imperatoriškojo dvaro pareigūnas, jis dėvi tradicinę togą, tik pasiaurintą. Menkesnio rango žmoneliai vilki kelius siekiančias tunikas plačiomis rankovėmis, jų rūbai išpuošti siuviniais lygiai tiek, kiek savininkui leidžia kišenė. Moterų tunikos ilgesnės, tačiau irgi plačios ir puošnios. Patys turtingiausieji puikuojasi priglusdusiais šilko rūbais, tačiau tokių tik vienas kitas. Retsykiais ant

* Įrodymų, jog Antikoje moterys būtų nešiojusios apatines kelnaites, labai maža. Tikrai žinoma, kad būta jas primenančių drabužių: dalis romėnių pirtyse vilkėdavo maudymosi kostiumėlius, o sportininkės ir aktorės pasirodydavo dėvėdamos bikinių prototipus. (Būsimoji imperatorė Teodora, karjerą pradėjusi kaip komedijų aktorė, scenoje tolydžio bėginėdavo pasipuošusi senovišku siaurikių atitikmeniu.) Tačiau įprastai moterys po viršutiniiais drabužiais dėvėdavo tik apatinuką. Su juo irgi būdavo bėdų. Vienas Romos imperijoje gyvenęs poetas parašė ne itin gražią epigramą apie poniją, nešiojusią pernelyg ankštą tuniką ir todėl priverstą nuolat traukioti geron vieton lendantį apatinuką.

** Tam tikruose kontekstuose krūtinės juostos tapdavo erotiškomis: vienoje graikų komedijoje veikia erzina savo vyrą jas nusirišdama itin lėtai.

¹⁸ rankos išvysi ištaturuotą krikščionišką simbolį – taip elgiasi pamaldieji. Visus juos vienija tai, kad niekas nedėvi apatinių drabužių – tuo galite nemaž neabejoti.

KAIP JIE SKUTOSI?

Hadrianas – paslaptiniausias iš visų Romos imperatorių. Jis buvo puikus poetas ir architektas, grojo fleita, tačiau laisvalaikiu labiausiai mėgo medžioti liūtus. Kartu su iškiliausiais imperijos protais leisdavosi į mokslines diskusijas, tačiau kuo puikiausiai jautėsi ir veddamas savo legionus karo keliais. Buvo dosnus draugas ir nešališkas teisėjas. Kartais – arogantiškas ir įtarus, o taip pat, nelygu nuotaika, nesibodėjo žudyti. Tačiau bene keisčiausia tai, kad jis nešiojo barzdą. Daugelį amžių Romos imperijoje kone visiems žymesniems piliečiams buvo įprasta kasdien skutis, o Hadrianas visus dvidešimt vienus valdymo metus išdidžiai demonstravo vešlią barzdą. Gali būti, kad taip jis mėgino pademonstruoti pagarbą graikų kultūrai, norą sugrįžti į savo šalies praeitį arba nuolankumą Dzeusui. O gal po barzda, kaip teigia vienas romėnų autorius, imperatorius paprasčiausiai slėpė aknės paliktus randus.¹

Kad ir kokia būtų tikroji priežastis, barzda – anaip tol ne vien asmeninė Hadriano užgaida. Į barzdas Antikoje žvelgta labai rimtai. Visų pirma, tai vyriškumo ženklas.* Kita vertus, barzda bylojo apie žmogų: išpuoselėta – kilnaus ir doro vyro vizitinė

* Jauni romėnai atšvėsdavo pirmąjį skutimąsi, jis laikytas brandos pradžia, o kad toji diena įsimintų visiems laikams, nuskusti plaukeliai būdavo paaukojami dievams. Pirmą kartą nusiskutęs Neronas savo plaukelius subėrė į auksinę dėžutę ir, nunešęs į Jupiterio šventyklą, paliko garbingoje vietoje.

Hadrianas ir įspūdingoji jo barzda.

kortelė, o nušėpę šeriai – skurdo ženklas. Be to, pagal barzdą būdavo galima nesunkiai nuspėti žmogaus emocinę būseną, nes artimojo netekęs arba teismo malonės besitikintis vyras specialiai nesiskusdavo. Ir galiausiai barzda atspindėjo atitinkamą kultūrą – romėniškąją, graikiškąją arba barbariškąją.²

Klasikinio laikotarpio Graikijoje beveik visi vyrai nešiojo barzdas. Mados kito, tačiau visais laikais populiariausia buvo visą veidą dengianti barzda, vyrai skusdavo tik viršutinę lūpą*. Švariai nusiskutęs vyras laikytas moterišku, tačiau į valdžią atėjus Aleksandruvi Didžiajam, ši nuostata pakito. Iškilusis pasaulio nukariautojas turėjo ne vieną keistybę (nepaprastai žavėjosi „Iliada“, laikė save Dzeuso sūnumi ir taip toliau), viena jų – poreikis nuolat skustis. Mes nežinome, ar taip elgtis Aleksandrą vertė noras pabrėžti savo jaunystę, ar jį kiek nuskriaudė likimas ir jam plaukai ant veido augo netolygiai. Tačiau absoliučiai neabejotina, jog neprilygstamu asmeniniu autoritetu jis švariai nuskustą veidą pavertė madingu reiškiniu.³

Po Aleksandro mirties kai kuriuose miestuose buvo priimti barzdų auginimą skatinantys įstatymai, tačiau graikiškąja

me pasaulyje mada skustis išplito kaipmat. Tačiau jos laikėsi toli gražu ne visi. Pavyzdžiui, intelektualai augino barzdas ir didžiavosi jomis. Vienas filosofas aiškino: jei jam tektų rinktis – barzda ar mirtis, jis mielai sutiktų atsisveikinti su gyvybe. Dar ilgai išliko nuostata, esą barzdotas vyras nusipelno didesnės pagarbos negu švariai nusiskutęs pilietis. Romos imperijos laikais vienas į atokų graikų miestą nukakęs keliautojas pamatė, kad ten visi vyrai, kaip nuo seno įprasta, nešioja barzdas. Išskyrus vieną vienintelį – tas keistuolis nusiskuto norėdamas padaryti įspūdį atvykstantiems romėnams, bent jau taip kalbėta.⁴

Patys romėnai barzdotumu ilgus metus nėmaž neatsiliko nuo graikų, tačiau II a. pr. Kr. viduryje romėnų elitas, regis, nusiziūrėjęs į anuomet Graikijoje vyravusią madą, ėmė skustis. Didysis karvedys Scipionas Afrikietis buvo ilgai prisimenamas ir kaip Kartaginos nugalėtojas, ir dėl to, kad tapo pirmuoju reguliariai besiskutančiu romėnu; jo pavyzdžiu sekė visi iškilūs vėlyvojo respublikos ir ankstyvojo imperijos laikotarpio veikėjai. Julijaus Cezario būta nemenko tuščiagarbio: jis viešumoje visuomet rodydavosi dailiai nuskustais skruostais ir rūpestingai susišukavęs, kad nesimatytų plinkančio pakaušio. Augustą kas rytą aptarnaudavo trys kirpėjai: jie bendromis jėgomis imperatorių nuskusdavo ir pakirpdavo jam plaukus. Visoje imperijoje karjeros siekiantys vyrai sekė aristokratų pavyzdžiu, dėl to barzdos nustumtos į paraštes, jas nešioti tapo negarbinga.⁵

Tačiau tada scenon įžengia mūsų jau minėtas Hadrianas. Jo barzdotąją didenybę šlovino tūkstančiai skulptūrų ir milijonai monetų, juo ėmė sekti daugybė vyrų, nustačiusių naują madą, ir štai, praėjus keturiems bebarzdystės amžiams, ro-

* Spartoje ūsus draudė įstatymas. Perimdami pareigas, aukščiausieji Spartos valdininkai kasmet išleisdavo ediktą, kuriuo visiems piliečiams vyrams būdavo prisakoma laikytis įstatymų ir skusti viršutinę lūpą.

mėnai vėl pamėgo barzdas. Dabar du šimtus metų jie, ir, visų pirma, madų besivaikantys piliečiai nešios įvairiausių ilgių ir formų barzdas, dažniausiai nusižiūrėdami nuo valdančio imperatoriaus. Mados vėl pasikeis į sostą sėdus Konstantinui, nes jis kruopščiai skusdavosi. Kartais populiarios tapdavo tvarkingai pakirptos barzdelės, tokią mėgo Hadrianas. Marko Aurelijaus laikais plito imperatoriaus ir filosofų nešiotos vešlios barzdos. Trečiajame amžiuje pakako styrančių šerių, taip pasireiškė nuolat kariavusių imperatorių įtaka.

Beveik neabejotina, kad daugumai graikų ir romėnų tvarkytis su barzda, net su dygiausiu šepėčiu, buvo kur kas lengviau negu skustis. Tipiškas antikinis skustuvas – tai užaštrinta bronzinė arba geležinė plokštelė, dažnai pjautuvo pavidalo, pritvirtinta prie trumputės rankenėlės. Tinkamų veidrodžių būta toli gražu ne kiekvienuose namuose, tačiau net ir turint veidrodį* tvarkingai nusiskusti ne itin aštriu įrankiu būdavo sudėtinga. Iš visko sprendžiant, tik nedaugelis mėgino skustis savarankiškai. Turtinguosius skuto vergai, o likusieji keliaudavo pas barzdaskučius.

Pasiturintys barzdaskučiai laikė aristokratams skirtus prašmatnius salonus, tačiau dauguma buvo kuklūs amatininkai ir darbavosi mažyčiuose kambarėliuose arba po atviru dangumi. Nusiskusti sumanęs vyras sėsdavosi ant žemo suolo. Kliento pečius barzdaskutys uždengdavo lino skepeta. Skruostus suvilgydavo vandeniu. O tuomet klientui telikdavo kiek nerimastingai stebėti, kaip skustuvą rankoje laikantis meistras įsitaiso priešais ir pradeda darbą. Kadangi gerai pagaląsti senuosius skustuvas būdavo sudėtinga, jie gerokai tempdavo odą ir pešdavo plaukus, ypač jei oda raukšlėta. Dažnai pasirodydavo kraujas. Vengdami įpjovimų klientai kiek įmanydami pūsdavo skruostus, tačiau tik patiems geriausiems meistrams pavykdavo baigti darbą nepa-

likus nė vienos žaizdos.** O jei kliento imasi barzdaskučio pameistras, blogiau nė būti negali. Jų visi bijodavo, nes šių vaikinių entuziazmas aiškiai panokdavo gebėjimus, be to, kartais jiems būdavo leidžiama naudoti tik atšipusius skustuvus.⁶

Vyras, sugalvojęs atsikratyti barzdos, bet pabūgęs skutantis patiriamų kančių, turėdavo kelias alternatyvas. Vienas graikų tironas, bijojęs, kad koks barzdaskutys neperrėžtų jam gerklės, išmokė savo dukras nusvilinti jam šerius iki raudonumo įkaitintais riešutų kevalais. O štai depiliacija buvo paplitusi kur kas plačiau: barzda ištepama pušies sakais ir vėliau pincetu kruopščiai ištraukiami gyvybingiausi folikulai. Toks pats ir ne menčiau skausmingas metodas naudotas šalinant ant kitų kūno dalių augančius plaukus, tik jie būdavo išpešami šiurkščiu pemzos akmeniu.⁷

Neabejotina, kad dalis moterų skusdavosi kojas (tiksliau, šalindavo plaukelius vašku, pemza arba pincetu). Vienas romėnų poetas aiškino: prieš einant į pasimatymą su būsimu gerbėju, moterims dera pasirūpinti, kad kojos būtų kuo glotniausios. Ir bikinio zonai naudotas antikinis vaško atitikmuo.*** Apie miestų elitui nepriklausiusias moteris žinių mažiau, tad neaišku, ar joms rūpėjo tokie dalykai. Greičiausiai ne, iš dalies todėl, kad jų kojas beveik visuomet slėpdavo drabužiai. Antikos autoriai šiais klausimais beveik nerašė, nes juos kur kas labiau domino skandalai – švariai nuskustos vyrų kojos.⁸

Romos imperijoje daugelis vyrų naikindavo visus ant kūno augančius plaukus arba bent jų dalį. Pavyzdžiui, žinoma, kad

* Romos imperijos laikais stiklinių veidrodžių jau būta, tačiau dažniausiai Antikoje veidrodžio funkciją atlikdavo poliruotos bronzos apskritimai. Didelius ant sienų kabinačius veidrodžius galėjo sau leisti tik turčiai.

** Vienas romėnų autorius siūlė išeitį – žaizdas tvarstyti voratinkliais.

*** Sakoma, kad vieno Graikijos miesto gyventojai garbino Dionisą kaip „genitalijų apnuogintoją“. Sunku pasakyti, kodėl šiai procedūrai prireikė dieviškojo globėjo.

24 to skrupulingai siekė imperatorius Otonas. Tradicinių pažiūrų vyrai tokius įpročius laikė itin nepriimtinais. Viešai pasisakė davė nedaugelis, tačiau drįsę prabilti tvirtindavo, esą taip vyrai savo noru atsisakantys vyriškumo. Dėl šio reiškinių moralumo mažiausiai vieną sykį kilo karšti debatai: viešai susiginčijo barzdotas filosofas ir ką tik plaukų šalinimo procedūras atlikęs oratorius. Nuosaikieji buvo linkę pripažinti, kad tam tikras kūno zonas depiliuoti galima, tai padoru. Tačiau rimti vyrai, jų nuomone, turėtų apsiriboti pažastimis.* Ir tik visiškas ištvirkėlis smunka tiek, kad ima skustis kojas.⁹

* Daugelyje romėnų lankomų pirčių dirbo profesionalūs plaukų pešiotojai, pasirengę bet kuriuo paros metu pasirūpinti pažastimis ir kitais bėdų sukeliančiais kūno įdubimais.

KOKIUS NAMINIUS GYVŪNUS JIE LAIKĖ?

Termesas – seniai sugriautas miestas, tačiau ten liko daugybė antkapių. Jie tarsi kilimai kloja aplinkines kalvas: čia sarkofagai būriais, ten – eilėmis, vienur apžėlę žole, kitur išdažyti ir pliki. Dauguma įspūdingo dydžio, stūkso it apleisti laivai. Esama ir kuklesnių, jų nedaug, jie kone pranyksta galingų kaimynų fone. Vienas jų iš pilko akmens, primena skrynią apskritu viršumi, matyti trumpa epitafija. Paskutinę eilutę dar galima įskaityti: „Esu šuo Stefanus. Antkapį man pastatė Rodopė.“⁴¹

Šunys Antikoje buvo patys populiariausi naminiai gyvūnai. Didžiausius buvo įprasta vadinti molosais – tai mastifai galinomis krūtinėmis. Išvesti šernų medžioklei, tačiau ilgainiui ėmė sergėti namus, o kartais būdavo kinkomi.* Plačiai išplito ir „indiškieji“ medžiokliniai šunys. Sakyta, esą ši veislė sukurta sukryžminus tigrą su kale. „Indų“ būta nedaug, nes žmonės tikėjo, jog įvykus poravimosi ritualui tigrui dažniausiai kales suryja. Lieknas ir greitakojis Lakonijos skalikas medžioklėje gainiodavo elnius ir kiškius. Jis ilgus amžius buvo pats populiariausias vidutinio dydžio šuo, tačiau ilgainiui Romos imperijoje jį nurungė toks pats atletiškas, tik dar žvitrašnis vertragas – šiuolai-

* Esama žinių, jog vienas ekscentriškas Romos imperatorius, užsimanęs vežimu aplėkti savo dvarą, įkinkė keturis didelius šunis.

Neabejotina, kad dalis moterų skusdavosi kojas (tiksliau, šalindavo plaukelius vašku, pemza arba pincetu). Vienas romėnų poetas aiškino: prieš einant į pasimatymą su būsimu gerbėju, moterims dera pasirūpinti, kad kojos būtų kuo glotniausios. Neabejojama, kad ir bikinio zonai naudotas antikinis vaško atitikmuo.

Ar kada susimąstėte, kaip ir su kuo skutosi senovės graikai ir romėnai, kodėl visos Antikos laikų skulptūros yra nuogos, dėl kokios priežasties senųjų civilizacijų gyventojai nenešiojo kelnių, kokiais būdais kontroliavo gimstamumą, kokius gyvūnus augino ir kt.? Atsakymai į šiuos, atrodytų, neįprastus klausimus pateikti amerikiečio Garretto Ryano knygoje „Nuogų žmonių skulptūros, stori gladiatoriai ir kovos drambliai“ (2021) – šmaikščiaame ir informatyviame vadove apie senovės Graikijos ir Romos civilizacijas; kartu tai yra ir pramoginė, ir edukacinė knyga, skirta besidomintiems senovės istorija, tačiau nenorintiems per daug pasinerti į akademinį diskursą; šiuo leidiniu kviečiama susipažinti su senovės graikų ir romėnų kasdieniu gyvenimu – tokiais faktais ir įdomybėmis, apie kurias nerašoma jokioje kitoje knygoje.

Garretas Ryanas Mičigano universitete apsigynė graikų ir romėnų istorijos daktaro laipsnį. Mokslininkas kviečia su senovės istorija susipažinti šiuolaikiškai, galbūt kiek netikėtai – G. Ryanas rašo lengvu, humoristiniu stiliumi, kuris, rodos, sudėtingas istorines temas transformuoja į modernius, „storytelling“ istorijas primenančius pasakojimus.

ISBN 978-5-415-02808-5

9 785415 028085

www.vaga.lt